

zijn, en dat het kind van een slavin niet kon worden aangemerkt als vrucht van een zaak. Cicero, Plinius de jongere, Seneca, Marcus Aurelius hebben ook op het gebied van het recht den invloed der Stoa doen werken. Deze invloed kan samenvallen met wat christelijke schrijvers begeeren, wat kan samenhangen met invloed van Grieksche wijsbegeerte dien kerkvaders hebben ondergaan ⁴⁵). Waar intusschen zulk samentreffen is te constateeren, brengt het pathos der christelijke ethiek een stootkracht mede, die de koele verstandelijke leer der Stoa miste; het christendom oefende een veel wijder en dieper invloed dan de wijsgeerige leer, die door een élite werd voorgestaan. Voorzover overigens maatregelen en hervormingen eerst onder Justinianus tot stand kwamen, doet de vraag, of er stoïcijnsche invloed in het spel is, zich niet voor. En eindelijk zijn er, ook afgezien van wat rechtstreeksch en evident verband houdt met het kerkelijk of godsdienstig leven, ook belangrijke beginselen, die het christendom tot gelding bracht, en die de Grieksche en Romeinsche wijsbegeerte niet kende.

Hierbij is vóór alles te denken aan de caritas en de castitas ⁴⁶).

De kuischheid ging in het bijzonder Justinianus ter harte. Wij bepalen, zoo schrijft hij ⁴⁷), dat allen zooveel zij kunnen de kuischheid zullen betrachten omdat zij alleen de zielen der menschen voor God aannemelijk maakt. Vele bepalingen van Justinianus hangen hiermede samen. Hij wil tooneelspeelsters het verlaten van het tooneel en den terugkeer tot een eerbaar leven vergemakkelijken; de mogelijkheid van de ontbinding van het huwelijk wordt beperkt; alle nadeelen, door keizer Augustus aan den ongehuwden staat en aan kinderloosheid verbonden, worden weggenomen; en voorts ligt aan verschillende bepalingen de opvatting ten grondslag dat kuischheid een nog volmaakter staat is dan het huwelijk. Hij verklaart de weduwe die niet hertrouwt en eerbaar leeft niet ver achter te stellen bij den maagdelijken staat. Wie een gelofte van kuischheid heeft gedaan is rechtens verplicht ongehuwd te blijven. Het treden in een monnikenorde of een klooster is een grond voor